

Podstawa programowa

język polski, etap III, zakres podstawowy, rok szkolny, od którego obowiązuje: 2024 / 2025, oficjalna Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia ze zmianami z dnia 28 czerwca 2024 r.

Cele kształcenia - wymagania ogólne:

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Kształtowanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów.
2. Rozumienie historii literatury i dziejów kultury jako procesu, a także dostrzeganie roli czynników wewnętrznych i zewnętrznych wpływających na ten proces.
3. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa.
4. Rozróżnianie kultury wysokiej i popularnej oraz dostrzeganie związków między nimi.
5. Znajomość wybranych utworów z literatury polskiej i światowej oraz umiejętność mówienia o nich z wykorzystaniem potrzebnej terminologii.
6. Kształtowanie różnorodnych postaw czytelniczych: od spontanicznego czytania do odbioru opartego na podstawach naukowych.
7. Kształcenie umiejętności czytania, analizowania i interpretowania literatury oraz innych tekstów kultury, a także ich wzajemnej korespondencji.
8. Kształcenie umiejętności świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na różnych poziomach: dosłownym, metaforycznym, symbolicznym, aksjologicznym.
9. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz świadomego korzystania z nich.
10. Budowanie systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
11. Kształcenie umiejętności rozpoznawania i wartościowania postaw budujących szacunek dla człowieka (np. wierność, odpowiedzialność, umiar) oraz służących budowaniu wspólnot: państwowej, narodowej, społecznej (np. patriotyzm, sprawiedliwość, obowiązkowość, szlachetność, walka, praca, odwaga, roztropność).

II. Kształcenie językowe.

1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy z zakresu nauki o języku.
2. Wzbogacanie umiejętności komunikacyjnych, stosowne wykorzystanie języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych.
3. Funkcjonalne wykorzystywanie wiedzy o języku w odczytaniu sensów zawartych w strukturze głębokiej tekstów literackich i nieliterackich.
4. Świadome wykorzystanie działań językowych w formowaniu odpowiedzialności za własne zachowania językowe.
5. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, wspomaganie rozwoju kultury językowej, doskonalenie umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną.

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów, argumentacji i udziału w dyskusji.
2. Wykorzystanie kompetencji językowych i komunikacyjnych w wypowiedziach ustnych i pisemnych.
3. Kształcenie umiejętności formułowania i uzasadniania sądów na temat dzieł literackich oraz innych tekstów kultury.
4. Doskonalenie umiejętności retorycznych, w szczególności zasad tworzenia spójnych i logicznych wypowiedzi oraz stosowania kompozycji odpowiedniej dla danej formy gatunkowej.
5. Rozwijanie umiejętności tworzenia tekstów o wyższym stopniu złożoności.

IV. Samokształcenie.

1. Rozwijanie zainteresowań humanistycznych.
2. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej.
3. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania oraz syntezy poznanego materiału.
4. Wyrabianie nawyku samodzielnej, systematycznej lektury.

5. Rozwijanie uzdolnień i zainteresowań poprzez udział w różnych formach aktywności intelektualnej i twórczej.
6. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej.
7. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się nowymi technologiami.

Teksty kultury:

1. Utwory literackie poznawane w całości

- 1) Jan Parandowski, Mitologia, część I: Grecja
- 2) Sofokles, Antygona
- 3) William Szekspir, Makbet
- 4) Molière, Skąpiec
- 5) Adam Mickiewicz, Dziady cz. III
- 6) Bolesław Prus, Lalka
- 7) Fiodor Dostojewski, Zbrodnia i kara
- 8) Stanisław Wyspiański, Wesele
- 9) Stefan Żeromski, Przedwiośnie
- 10) Hanna Krall, Zdążyć przed Panem Bogiem
- 11) Albert Camus, Dżuma
- 12) George Orwell, Rok 1984
- 13) Sławomir Mrożek, Tango

2. Krótkie utwory literackie poznawane w całości i utwory literackie poznawane we fragmentach

- 1) Biblia, w tym fragmenty Księgi Rodzaju, Księgi Hioba, Księgi Koheleta, Księgi Psalmów, Apokalipsy św. Jana
- 2) Homer, Iliada (fragmenty)
- 3) wybrane utwory polskiego średniowiecza, w tym: Lament świętokrzyski (fragmenty), Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią (fragmenty)
- 4) Pieśń o Rolandzie (fragmenty)
- 5) Ignacy Krasicki, wybrana satyra
- 6) Adam Mickiewicz, wybrane ballady, w tym Romantyczność
- 7) Henryk Sienkiewicz, Potop (fragmenty)
- 8) Władysław Stanisław Reymont, Chłopi (fragmenty)
- 9) Witold Gombrowicz, Ferdydurke (fragmenty)
- 10) Tadeusz Borowski, Proszę państwa do gazu
- 11) Gustaw Herling-Grudziński, Inny świat (fragmenty)
- 12) Marek Nowakowski, Górą „Edek” (z tomu Prawo prerii)
- 13) Andrzej Stasiuk, Miejsce (z tomu Opowieści galicyjskie)
- 14) Olga Tokarczuk, Profesor Andrews w Warszawie (z tomu Gra na wielu bębenkach)
- 15) Ryszard Kapuściński, Podróże z Herodotem (fragmenty).

3. Utwory poetyckie

- 1) Horacy, wybrane utwory
- 2) Bogurodzica
- 3) Jan Kochanowski, wybrane pieśni, w tym: Pieśń IX ks. I, Pieśń V ks. II tren IX, X, XI
- 4) wybrane wiersze poetów epoki baroku
- 5) Ignacy Krasicki, Hymn do miłości ojczyzny
- 6) Adam Mickiewicz, Oda do młodości wybrane sonety z cyklu Sonety krymskie oraz inne wiersze
- 7) wybrane wiersze: Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Mirona Białoszewskiego, Józefa Czechowicza, Zbigniewa Herberta, Bolesława Leśmiana, Czesława Miłosza, Cypriana Kamila Norwida, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej, Haliny Poświatowskiej, Kazimierza Przerwy-Tetmajera, Tadeusza Różewicza, Juliusza Słowackiego, w tym Testament mój, Leopolda Staffa, Wisławy Szymborskiej, Juliana Tuwima.

Lektury uzupełniające

W każdej klasie obowiązkowo jest poznawana co najmniej jedna pozycja książkowa z listy przykładowych lektur uzupełniających lub spoza tej listy, wybrana przez nauczyciela lub zaproponowana przez uczniów.

Przykładowe lektury uzupełniające

Utwory do XIX w. (w układzie chronologicznym)

- 1) Sofokles, Król Edyp
- 2) Arystoteles, Poetyka (fragmenty), Retoryka (fragmenty)
- 3) Platon, Państwo (fragmenty)
- 4) Dzieje Tristana i Izoldy (fragmenty)
- 5) Giovanni Boccaccio, Sokół
- 6) Erazm z Rotterdamu, Pochwała głupoty (fragmenty)
- 7) Tomasz Morus, Utopia (fragmenty)
- 8) Mikołaj Rej, Żywot człowieka poczciwego (fragmenty)
- 9) Jan Kochanowski, Odprawa posłów greckich
- 10) Andrzej Frycz Modrzewski, O poprawie Rzeczypospolitej (fragmenty)
- 11) Miguel de Cervantes y Saavedra, Przemyślny szlachcic Don Kichote z Manczy (fragmenty)
- 12) Pedro Calderon de la Barca, Życie snem
- 13) Piotr Skarga, wybrane kazanie
- 14) Wacław Potocki, Transakcja wojny chocimskiej (fragmenty z części I)
- 15) William Szekspir, Romeo i Julia
- 16) Wolter, Kandyd, czyli optymizm (fragmenty)
- 17) Ignacy Krasicki, Monachomachia (fragmenty)
- 18) Jędrzej Kitowicz, Opis obyczajów za czasów panowania Augusta III (fragmenty)
- 19) Julian Ursyn Niemcewicz, Powrót posła
- 20) Stanisław Staszic, Przestrogi dla Polski (fragmenty)
- 21) Juliusz Słowacki, Beniowski (fragmenty) Listy do Matki (fragmenty)
- 22) Zygmunt Krasiński, Nie-Boska komedia
- 23) Aleksander Fredro, Śluby panieńskie
- 24) Johann Wolfgang Goethe, Cierpienia młodego Wertera (fragmenty), Faust (fragmenty)
- 25) George Byron, Giaur (fragmenty)
- 26) Adam Mickiewicz, Dziady cz. IV
- 27) wybrane utwory epickie okresu romantyzmu: Józef Ignacy Kraszewski, Stara baśń, Victor Hugo, Nędznicy, Edgar Allan Poe, wybrane opowiadanie, Henryk Rzewuski, Pamiątki Soplicy (fragmenty)
- 28) Eliza Orzeszkowa, Nad Niemnem
- 29) Henryk Sienkiewicz, Listy z podróży do Ameryki (fragmenty).

Utwory z XX w. (w układzie chronologicznym)

- 1) Stefan Żeromski, Echa leśne, Ludzie bezdomni
- 2) Eliza Orzeszkowa, Gloria victis
- 3) Gabriela Zapolska, Moralność pani Dulskiej
- 4) Aldous Huxley, Nowy wspaniały świat
- 5) Zofia Nałkowska, Granica
- 6) Joseph Conrad, Lord Jim
- 7) Zofia Kossak-Szczucka, Pożoga. Wspomnienia z Wołynia 1917-1919
- 8) Florian Czarnecki, Nadberezynicy
- 9) Witold Pilecki, Raport Witolda
- 10) Zofia Nałkowska, Przy torze kolejowym (z tomu Medaliony)
- 11) Kazimierz Moczarski, Rozmowy z katem (fragmenty)
- 12) Józef Mackiewicz, Droga donikąd (fragmenty)
- 13) Tadeusz Różewicz, Kartoteka
- 14) Józef Czapski, Na nieludzkiej ziemi (fragmenty)
- 15) Leopold Tyrmand, Dziennik 1954 (fragmenty)
- 16) Jarosław Iwaszkiewicz, wybrane opowiadanie
- 17) Stanisław Lem, Wizja lokalna, Solaris
- 18) John Ronald Reuel Tolkien, Władca pierścieni. Drużyna pierścienia
- 19) William Golding, Władca much
- 20) Bohumil Hrabal, wybrane opowiadania
- 21) Eugène Ionesco, Lekcja
- 22) Samuel Beckett, Czekać na Godota
- 23) Friedrich Dürrenmatt, Wizyta starszej pani
- 24) Marek Nowakowski, Raport o stanie wojennym (wybrane opowiadanie)

- 25) Gustaw Herling-Grudziński, Wieża
- 26) Wiesław Myśliwski, Widnokrąg
- 27) Umberto Eco, Imię róży
- 28) Olga Tokarczuk, Prawiek i inne czasy
- 29) Antoni Libera, Madame.

Utwory z XXI w. (w układzie alfabetycznym)

- 1) Petra Dvořáková, Wrony
- 2) Sigríður Hagalín Björnsdóttir, Wyspa
- 3) Paweł Huelle, Castorp, Śpiewaj ogrody
- 4) Cixin Liu, Wspomnienie o przeszłości Ziemi (tom I - Problem trzech ciał)
- 5) Wiesław Myśliwski, Traktat o łuskaniu fasoli
- 6) Tomasz Różycki, Dwanaście stacji
- 7) Andrzej Stasiuk, Jadąc do Babadag
- 8) Mariusz Szczygieł, Nie ma
- 9) Monika Sznajderman, Pusty las
- 10) Dorota Terakowska, Poczwarzka
- 11) Olga Tokarczuk, Bieguni, Opowiadania bizardne
- 12) Marcin Wicha, Rzeczy, których nie wyrzuciłem.

Proponowane dzieła teatralne i filmowe:

- 1) Amadeusz, reż. Miloš Forman
- 2) Dekalog, reż. Krzysztof Kieślowski, wybrane filmy z cyklu
- 3) Dziady, reż. Konrad Swinarski
- 4) Elektra, reż. Piotr Cholewicki
- 5) Emigranci, reż. Kazimierz Kutz
- 6) Kartoteka, reż. Krzysztof Kieślowski
- 7) Kordian, reż. Jerzy Englert
- 8) Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza, reż. Tadeusz Konwicki
- 9) Moralność pani Dulskiej, reż. Tomasz Zygadło
- 10) Nad Niemnem, reż. Zbigniew Kuźmiński
- 11) Noc listopadowa, reż. Andrzej Wajda
- 12) Noce i dnie, reż. Jerzy Antczak
- 13) Rewizor, reż. Jerzy Gruz
- 14) Rękopis znaleziony w Saragossie, reż. Wojciech Jerzy Has
- 15) Iwona, księżniczka Burgunda, reż. Zygmunt Hübner
- 16) Sanatorium pod Klepsydrą, reż. Wojciech Jerzy Has
- 17) Śluby panieńskie, reż. Andrzej Łapicki
- 18) Wizyta starszej pani, reż. Jerzy Gruz
- 19) Ziemia obiecana, reż. Andrzej Wajda
- 20) Przerwanie działań wojennych, reż. Juliusz Machulski
- 21) W ciemności, reż. Agnieszka Holland
- 22) Pora umierać, reż. Dorota Kędzierzawska
- 23) Twarz, Body/Ciało, reż. Małgorzata Szumowska.

Teksty proponowane do samokształcenia:

- 1) Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów, red. Jerzy Bralczyk
- 2) Jan Białostocki, Sztuka cenniejsza niż złoto. Opowieść o sztuce europejskiej naszej ery
- 3) Jan Błoński, Język właściwie użyty. Szkice o poezji polskiej drugiej połowy XX wieku
- 4) Grażyna Borkowska, Pozytywiści i inni
- 5) Człowiek Grecji, red. Jean-Pierre Vernant
- 6) Człowiek renesansu, red. Eugenio Garin
- 7) Włodzimierz Dłubacz, O kulturę filozofii
- 8) Umberto Eco, Sztuka i piękno w średniowieczu
- 9) Karol Estreicher, Historia sztuki w zarysie
- 10) Formy i normy, czyli poprawna polszczyzna w praktyce, red. Katarzyna Kłosińska
- 11) Keith Houston, Książka. Najpotężniejszy przedmiot naszych czasów zbadany od deski do deski
- 12) Johan Huizinga, Jesień średniowiecza
- 13) Jacques Le Goff, Człowiek średniowiecza
- 14) Czesław Jaroszyński, Piotr Jaroszyński, Kultura słowa. Podstawy retoryki klasycznej
- 15) Piotr Jaroszyński, Człowiek i nauka. Studium z filozofii kultury

- 16) Karl Jaspers, Idea uniwersytetu
- 17) Władysław Kopaliński, Słownik mitów i tradycji kultury
- 18) Teresa Kowalik, Przemysław Słowiński, Królewski dar. Co Polska i Polacy dali światu
- 19) Jacek Kowalski, Niezbędnik Sarmaty
- 20) Jakub Zdzisław Lichański, Retoryka. Historia - Teoria - Praktyka, t. I i II
- 21) Tadeusz Lubelski, Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty
- 22) Jan Miodek, Słownik ojczyzny polszczyzny
- 23) Anna Nasiłowska, Literatura okresu przejściowego 1975-1996
- 24) O polską kulturę humanistyczną. Z Mieczysławem Albertem Krąpcem OP rozmawia Piotr Stanisław Mazur
- 25) Maria Ossowska, Ethos rycerski i jego odmiany
- 26) Popularna encyklopedia mass mediów, red. Józef Skrzypczak
- 27) Praktyczna stylistyka nie tylko dla polonistów, red. Edyta Bańkowska, Agnieszka Mikołajczuk
- 28) Ryszard Przybylski, Klasycyzm, czyli prawdziwy koniec Królestwa Polskiego
- 29) Zbigniew Raszewski, Krótka historia teatru polskiego
- 30) Teresa Skubalanka, Historyczna stylistyka języka polskiego. Przekroje
- 31) Stanisław Stabryła, Starożytna Grecja
- 32) Anna Świderkówna, Hellenika. Wizerunek epoki od Aleksandra do Augusta, Rozmowy o Biblii
- 33) Wielka encyklopedia Polski, t. 1 i 2
- 34) Władysław Tatarkiewicz, Historia filozofii, Dzieje sześciu pojęć, Droga przez estetykę
- 35) Mieczysław Tomaszewski, Muzyka w dialogu ze słowem. Próby, szkice, interpretacje
- 36) Lidia Winniczuk, Ludzie, zwyczaje i obyczaje starożytnej Grecji i Rzymu.

Zalecane warunki i sposób realizacji:

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język polski wprowadza chronologiczny układ treści, który pozwala na poznawanie utworów literackich w naturalnym porządku, tak jak one powstawały, z uwzględnieniem różnorodnych kontekstów, w tym kulturowych, historycznych, filozoficznych. Jednocześnie należy podkreślić, że nauczanie języka polskiego na tym etapie edukacyjnym nie może sprowadzać się jedynie do uczenia historii literatury, może to bowiem prowadzić do encyklopedyzmu czy mnożenia faktów. Chronologia ma stanowić punkt odniesienia, umożliwić rozwijanie świadomości historycznoliterackiej uczniów, co powinno dokonywać się poprzez porównywanie zjawisk literackich w czasie. Należy przyjąć perspektywę współczesną jako punkt wyjścia do wprowadzania do tradycji.

Kształcenie literackie i kulturowe w liceum ogólnokształcącym i technikum powinno akcentować egzystencjalne aspekty doświadczenia siebie, innych, świata, otwierać ciekawą przestrzeń myślenia i wartościowania poprzez kontakty z wartościową literaturą i innymi tekstami kultury. Powinno równocześnie wprowadzać w tradycję jako strażnika pamięci zbiorowej, łącznika między dawnymi i współczesnymi latami - przekaznika treści wyróżnionych z dziedzictwa kulturowego jako społecznie ważnych i doniosłych, zarówno w czasie przeszłym, jak i współczesnym, w tradycję, która stanowi istotny czynnik procesów światopoglądowych, wpływających na kształtowanie się tożsamości człowieka. Czytanie tekstów literatury i kultury powinno nauczyć nie tylko dialogu z tradycją, ale inspirować do

zadawania pytań dziełu warunkowanych osobistym i kulturowym kontekstem, rozumienia roli symbolu i metafory mających związek z wartościami kulturowymi (duchowymi), moralnymi i wartościami sacrum. Zadaniem liceum ogólnokształcącego i technikum jest zatem kształtowanie kompetencji kulturowej: wiedzy i umiejętności oraz samodzielności w dostrzeganiu i interpretowaniu złożonych treści. Ma to szczególne znaczenie dla refleksji młodych ludzi zarówno nad kulturą współczesną, jak i nad kondycją człowieka we współczesnym świecie, nad istotnymi wyzwaniami świata, kultury, cywilizacji, jakim powinna stawiać czoła ludzkość.

Podstawa programowa w zakresie przedmiotu język polski kładzie duży nacisk na zapoznanie uczniów z literaturą współczesną, dlatego też materiał literacki, poczynając od dzieł literatury starożytnej aż do literatury wojny i okupacji oraz utworów tematycznie z nią związanych, jest realizowany w klasach I-III liceum ogólnokształcącego i klasach I-IV technikum. Klasa IV liceum ogólnokształcącego oraz klasa V technikum są w całości przeznaczone na czytanie utworów literatury po 1945 r. oraz kształcenie i rozwijanie refleksji

o ich związkach z tradycją literacką i kulturową.

Jednym z ważnych zadań edukacji polonistycznej na w liceum ogólnokształcącym i technikum jest kontynuowanie kształcenia umiejętności świadomego posługiwania się językiem polskim. Kluczowe w tym zakresie jest rozwijanie kompetencji językowej jako podstawy rozumienia tekstów, wypowiedzania się ustnie i pisemnie w różnych formach, umiejętnego argumentowania swoich sądów i przekonań. Kompetencje językowe warunkowane znajomością gramatyki języka, jego zasobu leksykalnego i stylistyki stanowią podstawę do rozwijania kompetencji komunikacyjnych. Świadomość sytuacji, w której odbywa się komunikacja, świadomość reguł, których wymaga komunikowanie się z otaczającym światem, nie tylko reguł gramatycznych, także zasad kultury języka, to podstawowa dla człowieka umiejętność we współczesnym świecie. Dopelnieniem kompetencji komunikacyjnej jest znajomość i stosowanie zasad ortografii i interpunkcji. Rozwijanie kompetencji językowych i komunikacyjnych ucznia warunkuje zatem kształcenie odbioru tekstów oraz ich tworzenie.

Integracja kształcenia językowego i literackiego jest warunkiem koniecznym w realizacji podstawy programowej w zakresie przedmiotu język polski i stanowi w dydaktyce istotny element procesu edukacyjnego ucznia. Pozwala ona nie tylko na bogacenie słownictwa ucznia, rozwój umiejętności komunikacyjnych, ale także umożliwia mu rozwijanie umiejętności interpretowania tekstów literackich i nieliterackich, skutecznie rozwija świadomość wartości, które opisuje język, oraz wartości samego języka, a także pozwala na przeciwdziałanie próbom manipulacji językowej oraz związanej z nią przemocy, której źródłem może być język. Kształcenie językowe stanowi zatem istotny element budowania własnego systemu wartości, którego podstawą są prawda, dobro i piękno oraz szacunek dla drugiego człowieka.

Kompetencje językowe i komunikacyjne wiążą się ściśle z rozwijaniem umiejętności tworzenia własnych wypowiedzi. Sprzyja temu kształcenie umiejętności retorycznych oraz świadome wykorzystanie elementów retoryki w tworzeniu wypowiedzi ustnych i pisemnych, w których uczeń, podejmujący różnorodne problemy i dokonujący interpretacji różnorodnych tekstów i zagadnień, w sposób świadomy potrafi argumentować własne zdanie. Łączenie różnych obszarów kształcenia pozwala na integralne rozwijanie umiejętności uczniów i kształtowanie ich postaw.

Ważną rolę w edukacji polonistycznej powinno odegrać samokształcenie rozumiane jako przygotowanie do edukacji ustawicznej, czyli wychowania człowieka charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury. Zadaniem szkoły staje się przygotowanie uczniów nie tylko do samodzielnego opanowania wiedzy, porządkowania, problematyzowania jej, lecz również do odejścia od encyklopedyzmu na rzecz uczenia się rozumiejącego, oceniania użyteczności i prawdziwości przekazywanych informacji, do przekonania, że człowiek powinien się uczyć planowania i urzeczywistniania własnej przyszłości. Ważną rolę w procesie samokształcenia pełni praca w bibliotece szkolnej i jej pomocnicza funkcja, a współpraca nauczyciela języka polskiego i nauczyciela bibliotekarza powinna służyć rozwijaniu kompetencji uczniów.

Edukacja polonistyczna w liceum ogólnokształcącym i technikum przygotowuje także młodych ludzi do świadomego odbioru, krytycznej analizy i przetwarzania przekazów i komunikatów medialnych. Uczniowie powinni rozumieć znaczenie i rolę mediów we współczesnym świecie, a także świadomie z nich korzystać.

Wychowanie młodzieży na lekcjach języka polskiego odbywa się poprzez refleksję, w wymiarze aksjologicznym, egzystencjalnym, nad językiem i literaturą oraz kulturą. Obowiązkiem nauczyciela jest organizowanie integracji wewnątrzprzedmiotowej, czyli łączenie kształcenia literackiego i kulturowego, językowego, tworzenia wypowiedzi oraz samokształcenia.

Wymagania szczegółowe:

I.

Kształcenie literackie i kulturowe.

I.1.

Czytanie utworów literackich. Uczeń:

I.1.1)

rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945-1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.,

I.1.2)

rozpoznaje w utworze literackim elementy fantastyki, symbolizmu, realizmu,

I.1.3)

rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, sonet, satyrę, balladę, dramat romantyczny, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe,

I.1.4)

rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, hiperbolę, leksykalne, w tym frazeologizmy, składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, wersyfikacyjne, w tym przerzutnię, określa ich funkcje,

I.1.5)

interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego,

I.1.6)

rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos, groteskę, określa ich funkcje w tekście oraz rozumie wartościujący charakter,

I.1.7)

wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe,

I.1.8)

rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz ich związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi,

I.1.9)

rozpoznaje w utworze i interpretuje sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej,

I.1.10)

rozumie pojęcia motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich, określa rolę motywów i toposów w tworzeniu znaczeń uniwersalnych,

I.1.11)

w interpretacji utworów literackich odwołuje się do tekstów poznanych w szkole podstawowej, w tym: trenów i pieśni Jana Kochanowskiego, bajek Ignacego Krasickiego, Dziadów cz. II oraz Pana Tadeusza (księgi: I, II, IV, X, XI, XII) Adama Mickiewicza, Zemsty Aleksandra Fredry, Balladyny Juliusza Słowackiego,

I.1.12)

porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne,

I.1.13)

przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie propozycji interpretacyjnej,

I.1.14)

wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny,

I.1.15)

rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe, określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

I.2.

Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

I.2.1)

przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych,

I.2.2)

analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację,

I.2.3)

rozpoznaje specyfikę tekstów publicystycznych (artykuł, felieton, reportaż), retorycznych (przemówienie), popularnonaukowych i naukowych (rozprawa), wśród tekstów prasowych rozróżnia wiadomość i komentarz, rozpoznaje środki językowe i ich funkcje zastosowane w tekstach, odczytuje informacje i przekazy jawne i ukryte, rozróżnia odpowiedzi właściwe i unikowe,

I.2.4)

charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki,

I.2.5)

odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki,

I.2.6)

odróżnia dzieła kultury wysokiej od tekstów kultury popularnej.

II.

Kształcenie językowe.

II.1.

Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

II.1.1)

wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi,

II.1.2)

rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze,

II.1.3)

rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście, wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi,

II.1.4)

rozumie rolę szyku wyrazów w zdaniu oraz określa rolę jego przekształceń w budowaniu znaczenia wypowiedzi.

II.2.

Zróżnicowanie języka. Uczeń:

II.2.1)

rozróżnia pojęcia stylu i stylizacji, rozumie ich znaczenie w tekście,

II.2.2)

rozróżnia style funkcjonalne polszczyzny oraz rozumie zasady ich stosowania,

II.2.3)

rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna itp.) i określa ich funkcje w tekście,

II.2.4)

rozpoznaje i ocenia modę językową we współczesnym języku,

II.2.5)

rozpoznaje zapożyczenia w polszczyźnie i rozumie ich funkcje,

II.2.6)

zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym,

II.2.7)

rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym, odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

II.3.

Komunikacja językowa i kultura języka. Uczeń:

II.3.1)

rozumie pojęcie znaku językowego oraz język jako system znaków,

II.3.2)

zna pojęcie aktu komunikacji językowej oraz jego składowe (komunikat, nadawca, odbiorca, kod, kontekst, kontakt),

II.3.3)

rozpoznaje i określa funkcje tekstu (informatywną, poetycką, ekspresywną, impresywną, w tym perswazyjną),

II.3.4)

rozpoznaje zjawiska powodujące niejednoznaczność wypowiedzi (homonimie, anakoluty, paradoksy), dba o jasność i precyzję komunikatu,
II.3.5)
posługuje się różnymi odmianami polszczyzny w zależności od sytuacji komunikacyjnej,
II.3.6)
odróżnia zamierzoną innowację językową od błędu językowego, określa funkcje innowacji językowej w tekście,
II.3.7)
stosuje zasady etyki wypowiedzi, wartościuje wypowiedzi językowe, stosując kryteria, np. prawda - fałsz, poprawność - niepoprawność,
II.3.8)
rozpoznaje w tekstach manipulację, dezinformację, stereotyp językowy,
II.3.9)
stosuje zasady etykiety językowej w wypowiedziach ustnych i pisemnych odpowiednie do sytuacji.
II.4.
Ortografia i interpunkcja. Uczeń:
II.4.1)
stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy, pisowni zakończeń -ji, -ii, -i, zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-, pisowni przyimków złożonych, pisowni nosówek (ą, ę) oraz połączeń om, on, em, en, pisowni skrótów i skrótowców,
II.4.2)
wykorzystuje składniowo-znaczeniowy charakter interpunkcji do uwypuklenia sensów redagowanego przez siebie tekstu,
II.4.3)
rozumie stylistyczną funkcję zamierzonego błędu ortograficznego w tekście artystycznym.

III.

Tworzenie wypowiedzi.

III.1.

Elementy retoryki. Uczeń:

III.1.1)

formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych,

III.1.2)

wskazuje i rozróżnia cele perswazyjne w wypowiedzi literackiej i nieliterackiej,

III.1.3)

rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa),

III.1.4)

wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę,

III.1.5)

rozróżnia typy argumentów, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty ad personam),

III.1.6)

rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach,

III.1.7)

odróżnia dyskusję od sporu i kłótni,

III.1.8)

rozróżnia pragmatyczny i etyczny wymiar obietnic składanych w tekstach reklamy,

III.1.9)

rozpoznaje elementy erystyki w dyskusji oraz ocenia je pod względem etycznym,

III.1.10)

rozumie zjawisko nowomowy, określa jego cechy i funkcje w tekście.

III.2.

Mówienie i pisanie. Uczeń:

III.2.1)

zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie,

III.2.2)

buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki,

III.2.3)

reaguje na przejawy agresji językowej, np. zadając pytania, prosząc o rozwinięcie lub uzasadnienie stanowiska, wykazując sprzeczność wypowiedzi,

III.2.4)

zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji,

III.2.5)

tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, definicja, notatka syntetyzująca,

III.2.6)

odróżnia streszczenie od parafrazy, funkcjonalnie stosuje je w zależności od celu wypowiedzi,

III.2.7)

tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym,

III.2.8)

stosuje retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu, wygłasza mowę z uwzględnieniem środków pozajęzykowych,

III.2.9)

w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów,

III.2.10)

wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV.

Samokształcenie. Uczeń:

IV.1)

rozwija umiejętność pracy samodzielnej rozwija umiejętność pracy samodzielnej m.in. przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska,

IV.2)

porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie, syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach,

IV.3)

korzysta z literatury naukowej lub popularnonaukowej,

IV.4)

sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych,

IV.5)

dokonuje krytycznej selekcji źródeł,

IV.6)

wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi,

IV.7)

posługuje się słownikami ogólnymi języka polskiego oraz słownikami specjalistycznymi (np. etymologicznymi, frazeologicznymi, skrótów, gwarowymi), także w wersji on-line,

IV.8)

wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny,

IV.9)

gromadzi i przetwarza informacje,

IV.10)

korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych, dokonuje wyboru źródeł internetowych z uwzględnieniem kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość,

IV.11)

wykorzystuje formę projektu w przygotowaniu i prezentowaniu oraz popularyzowaniu swoich zainteresowań i osiągnięć.